

IJTIMOY TARMOQLAR VA YOSHLAR XAVFSIZLIGI

Sh.O.Matyozov

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21030609>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-iyun 2026 yil

Ma'qullandi: 27-iyun 2026 yil

Nashr qilindi: 29-iyun 2026 yil

KEYWORDS

ijtimoiy tarmoqlar, yoshlar xavfsizligi, giyohvandlik profilaktikasi, platforma javobgarligi, algoritmik kuchaytirish, Telegram, kiberbullying, raqamli huquqlar, O'zbekiston, DSA.

ABSTRACT

Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar xavfsizligiga ta'siri va giyohvandlik profilaktikasida ularning roli ko'rib chiqiladi. Platforma javobgarligi, algoritmik kuchaytirish xavfi, Telegram messenjeri orqali narkosavdo, yoshlar raqamli huquqlari va kiberbullyingning giyohvandlikka yo'llovchi xavf omili sifatidagi ta'siri tahlil etiladi. O'zbekistonda Toshkent shahar IIBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi statistikasi asosida ijtimoiy tarmoqlar va narkosavdo o'rtasidagi bog'liqlik o'rganiladi. Xalqaro qonunchilik tajribasi — EU DSA, UK Online Safety Act — O'zbekiston sharoitiga qiyoslashtiriladi. Milliy siyosatni takomillashtirish uchun aniq tavsiyalar beriladi.

Ijtimoiy tarmoqlar bugungi kunda yoshlarning muloqot, ta'lim, hordiq va ijod muhitiga aylandi. O'zbekistonda 14–30 yoshlilarning 91 foizi kamida bitta ijtimoiy tarmoqdan muntazam foydalanadi. Telegram, Instagram, TikTok va YouTube — bu platformalar yoshlar hayotining ajralmas qismi. Biroq shu bilan birga, ushbu platformalar giyohvand moddalar reklamasi, narkosavdoga recruitment va psixologik manipulyatsiya uchun ham faol ishlatilmoqda.

Rossiyalik kriminolog A.P.Suxodolov ta'kidlaganidek, zamonaviy narkotrafik raqamli texnologiyalarni o'z infratuzilmasining ajralmas qismiga aylantirdi.¹ Ayniqsa Telegram messenjeri O'zbekistonda narkosavdoning asosiy kanali sifatida qayd etilmoqda. Wall D.S. kiberjinoyatchilikning global miqyosda tarqalishini tahlil qilib, platforma javobgarligini belgilash zaruratini ta'kidlaydi.²

Toshkent shahar IIBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi 2024-yilgi ma'lumotlariga ko'ra, giyohvandlik jinoyatlarining 63 foizi ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar orqali amalga oshirilgan.³ Ulardan eng ko'p ishlatiladigan platforma — Telegram (78 foiz),

¹Suxodolov A.P. Narkotrafik v tsifrovuyu epoxu. Moskva: Norma, 2020. S. 45.

²Wall D.S. Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. Cambridge: Polity Press, 2007. P. 12.

³Toshkent shahar IIBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi. 2024-yilgi faoliyat hisoboti. Toshkent, 2024. B. 12.

so'ngra Instagram (12 foiz) va boshqa messenjerlar (10 foiz). Bu ko'rsatkich milliy darajada ijtimoiy tarmoqlar xavfsizligi siyosatini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Ijtimoiy tarmoq platformalari o'zlarining kontentiga nisbatan javobgarlikni asta-sekin qabul qilmoqda. Yevropa Ittifoqining Raqamli Xizmatlar Qonuni (DSA, 2022) va Buyuk Britaniyaning Onlayn Xavfsizlik Qonuni bu tendensiyaning yorqin namunasi hisoblanadi. Ushbu qonunlar platformalarga zararli kontentni aktiv ravishda aniqlash, olib tashlash va hisobot berish majburiyatini yuklaydi. O'zbekiston ham shunga o'xshash qonunchilikni ishlab chiqishi zarur.

Zemsova S.I. ta'kidlaganidek, platformalar o'z-o'zini tartibga olishga qodir emas — qonuniy talablar zarur.⁴ O'zbekistonda Kiberxavfsizlik qonuni platformalarga nisbatan ba'zi talablarni belgilagan, biroq bu talablarni kuchaytirish va aniqlashtirish zarur. Ayniqsa narkosavdo bilan bog'liq kontentni 24 soat ichida olib tashlash bo'yicha aniq muddatlar va jarimalar belgilanishi kerak.

Algoritmik kuchaytirish muammosi platformalar regulyatsiyasida alohida o'rin egallaydi. Platformalar foydalanuvchilarda e'tiborni maksimal jalb etish uchun mo'ljallangan algoritmlar giyohvandlik bilan bog'liq kontentni ham kuchaytirishi mumkin. Masalan, narkotik moddalarni tavsiflovchi videolar ko'p ko'rilgani uchun algoritmik ravishda yanada ko'proq odamlarga tavsiya etilishi mumkin. Ushbu algoritmlarni tartibga solish — faqat bloklashtirish emas, balki qanday kontent kuchaytirilishini nazorat qilish — zamonaviy regulyatsiyaning muhim vazifasi hisoblanadi.

Alimov A. ta'kidlaganidek, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlari yo'lga qo'yilmasdan turib, platformalar regulyatsiyasi samarali bo'lmaydi.⁵ IT kompaniyalari bilan sifatli muloqot, ularning texnik imkoniyatlari va cheklovlarini tushunish, umumiy maqsadlar asosida hamkorlikka undash — bu yondashuvlar jazo choralariga qaraganda ko'pincha samaraliroq bo'ladi.

Telegram messenjeri O'zbekistonda narkosavdoning asosiy raqamli kanali sifatida qayd etilgan. Telegramning end-to-end shifrlashi va nisbiy anonimligi huquq-tartibot organlarining ishini qiyinlashtiradi. Biroq 2023 yil oxirid Telegram ning Yevropa ofisi DSA talablariga muvofiq o'z siyosatini o'zgartirish majburiyatini oldi va huquqiy so'rovlarga javob berish tartibini takomillashtirishga majbur bo'ldi.

Toshkent shahar IIBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi hisobotiga ko'ra, drop tizimi orqali amalga oshirilgan narkosavdoning 78 foizi Telegram bot va kanallar orqali muvofiqlashtirilib, kriptovalyuta orqali to'langan.⁶ Zemsova S.I. ta'kidlaganidek, bu tizim ishtirokchilarning bir-biridan yashirinligi tufayli jinoyatchilikni fosh etishni jiddiy qiyinlashtiradi.⁷

Revin V.P. ta'kidlaganidek, raqamli kanallarni kuzatish an'anaviy kuzatuv usullaridan printsipial jihatdan farq qiladi.⁸ O'zbekiston Telegram bilan ikki tomonlama kelishuv tuzib,

⁴Zemsova S.I. Dropy kak instrument narkotizirovannoy prestupnosti. Kriminalistika. 2022. S. 36.

⁵Alimov A. Davlat organlari muvofiqlashtirishning samaradorligi. Davlat boshqaruvi. 2022. B. 45.

⁸Revin V.P. Kiberprestupleniya: problemy klassifikatsii. Rossiyskoe pravo. 2021. S. 92.

narkosavdo bilan bog'liq kanallar va botlarni bloklash va surishtiruvchi organlar so'roviga javob berish bo'yicha hamkorlik mexanizmini yaratishi zarur.

UNODC⁹ a'zo mamlakatlariga ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar orqali amalga oshiriladigan narkosavdoga qarshi kurashda texnik va metodologik yordam ko'rsatmoqda. Europol bilan hamkorlik O'zbekistonga xalqaro narkosavdo tarmoqlarini aniqlashda muhim qo'shimcha manba bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlarda yoshlar xavfsizligini ta'minlash va ularning raqamli huquqlarini himoya qilish o'rtasida muvozanat saqlash zarur. Haddan ortiq cheklovlar yoshlarning erkin ifoda va axborotga kirish huquqlarini buzishi mumkin. Shu sababli profilaktik choralar avvalo ta'lim va ko'nikmalar rivojlantirishga, so'ngra texnik himoya vositalariga, oxirida esa qonuniy cheklovlarga tayanishi zarur.

Raximova Sh. ta'kidlaganidek, yoshlarga yordam ko'rsatishda ularning ishtirokini ta'minlash muhim — ular muammolarni va ularning echimlarini bizdan ko'ra yaxshiroq biladi.¹⁰ Yoshlar maslahat kengashlari, yoshlar ombudsmeni va yoshlar bilan ishlaydigan jamoat tashkilotlari raqamli xavfsizlik siyosatini ishlab chiqishda aktiv ishtirok etishi zarur.

Kiberbullying va onlayn zo'ravonlik ham giyohvandlikka yo'llovchi xavf omillaridan biri hisoblanadi. Onlayn zo'ravonlikdan aziyat chekkan yoshlarda giyohvand moddalarga murojaat qilish ehtimoli statistik jihatdan yuqoriroq. Farrington D.P. uzoq muddatli tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, onlayn zo'ravonlik va giyohvandlik ko'pincha bir xil ijtimoiy va psixologik zamindan o'sib chiqadi.¹¹ Demak, bu ikki muammoni alohida hal etishdan ko'ra, ularni birlashtirgan yondashuv resurslarni tejaydi va samaradorlikni oshiradi.

Ijtimoiy tarmoqlarda giyohvandlikka qarshi profilaktiv kontent yaratish — bu nafaqat axborot tarqatish, balki yoshlar bilan haqiqiy muloqotga kirish demakdir. An'anaviy profilaktiva "qo'rqitish" yondashuvi — giyohvandlikning dahshatli oqibatlarini ko'rsatish — yoshlar orasida ishlamamaydi va ba'zan teskari ta'sir ham ko'rsatishi mumkin.

Carlsson U. ta'kidlaganidek, yoshlarning o'zlari yaratgan kontent professional materiallardan ko'ra 2–3 barobar ishonarliroq qabul qilinadi.¹² Shu sababli profilaktiv kontent yaratishga yoshlarni jalb etish — bu strategiya hisoblanadi. O'zbekistonda Kamolot yoshlar harakati a'zolari va mashhur bloggerlarni giyohvandlik profilaktikasi ambassadori sifatida jalb etish keng auditoriyaga yetishning tejamkor va zamonaviy usuli.

Measham F. ning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, qisqa videolar (Reels, TikTok formati) giyohvandlik profilaktikasi uchun an'anaviy formatlardan ancha samarali.¹³ 15–60 soniyalik qisqa, kreativ va emotsional kontent yoshlarning e'tiborini tortadi va xabarni mustahkam singdiradi.

⁹UNODC. Central Asia Programme: Annual Report 2023. Vienna: UNODC, 2023. P. 34.

¹⁰Raximova Sh. Yoshlarga mo'ljallangan raqamli profilaktika. Psixologiya va ijtimoiy ish. 2023. B. 57.

¹¹Farrington D.P. Key Results from the First Forty Years of the Cambridge Study in Delinquent Development. Criminology. 2003. Vol. 41. P. 158.

¹²Carlsson U. Media and Information Literacy: Reinforcing Human Rights. Gothenburg: Nordicom, 2019. P. 22.

¹³Measham F. Real-time Digital Data Collection in Drug Monitoring. International Journal of Drug Policy. 2022. P. 114.

O'zbek huquqshunosi D.X.Fayziyeva ta'kidlaganidek, profilaktiv kontent sifatini oshirish — ustuvor vazifa.¹⁴ Hozirda mavjud o'zbek tilidagi profilaktiv kontent asosan rasmiy tashkilotlar tomonidan yaratilgan bo'lib, yoshlar uchun jozibali emas. Kreativ agentliklar va bloggerlar bilan hamkorlikda yangitardan ishlab chiqilgan kontent ancha samarali bo'ladi.

O'zbekistonda ijtimoiy tarmoqlarni tartibga solish sohasidagi qonunchilik hali to'liq shakllanmagan. Kiberxavfsizlik qonuni (2022) ma'lumotlarni himoya qilish va platformalar uchun umumiy talablarni belgilagan. Biroq giyohvandlik bilan bog'liq kontentni olib tashlash bo'yicha aniq muddatlar, jarimalar va nazorat mexanizmi hali belgilanmagan.

FATF standartlari¹⁵ va UNODC tavsiyalari¹⁶ asosida O'zbekiston platforma regulyatsiyasini xalqaro standartlarga moslashtirishi zarur. Xususan, Telegram va Instagram kabi platformalar bilan rasmiy hamkorlik kelishuvlari tuzilishi, narkosavdo bilan bog'liq kanallarni bloklash muddati 24 soatga belgilanishi va bajarilmagan holda aniq jarimalar qo'llanilishi zarur.

Birinchi tavsiya: Axborot texnologiyalari vazirligi va IIV birgalikda xorijiy platforma kompaniyalari bilan rasmiy hamkorlik shartnomasini tuzsin. Shartnoma narkosavdo bilan bog'liq kontentni 24 soat ichida bloklash, so'rovlarga 72 soat ichida javob berish va muntazam statistika taqdim etish majburiyatlarini o'z ichiga olsin.

Ikkinchi tavsiya: Yoshlar ishlari agentligi profilaktiv onlayn kontent yaratish uchun yillik grant dasturini yaratsin. Musobaqada g'olib chiqqan yoshlar o'zlari yaratgan profilaktiv kontent rasmiy kanallar orqali tarqatilsin va moliyaviy rag'batlantirilsin. "Raqamli O'zbekiston-2030"¹⁷ doirasida bu dastur uchun maqsadli byudjet ajratilishi zarur.

Uchinchi tavsiya: Maktab va universitetlarda «Onlayn xavfsizlik va ijtimoiy tarmoqlar» mavzusida har yili seminar o'tkazilsin. Bu seminarlar na'munali yoshlar, IIV xodimlari va psixologlarning birgalikda ishtiroki asosida o'tkazilishi kerak.

To'rtinchi tavsiya: Kiberbullying va onlayn zo'rvonlik uchun milliy hisobot tizimini yarating. Jabrlangan yoshlar anonimlik kafolati bilan shikoyat qilish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Bu tizim kiberbullying va giyohvandlik o'rtasidagi bog'liqlikni kuzatish uchun ham muhim ma'lumot bazasini hosil qiladi.

Beshinchi tavsiya: Telegram kanallarida narkosavdoga qarshi kurashni kuchaytirishda Europol va UNODC¹⁸ bilan hamkorlikni faollashtirish. Birgalikdagi operatsiyalar va xalqaro ma'lumot almashish tarmoqlarida O'zbekistonning ishtiroki oshirilishi zarur.

Ijtimoiy tarmoqlar va yoshlar xavfsizligi masalasi O'zbekistonda tizimli siyosatni talab etmoqda. Bu siyosat faqat cheklash va bloklashdan iborat bo'lmasligi, balki ta'lim, xabardorlik va platforma javobgarligini birlashtirgan kompleks yondashuv sifatida shakllanishi zarur. Yoshlarning o'zlari bu jarayonning markazida bo'lishi kerak.

Toshkent shahar IIBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi statistikasiga ko'ra, narkosavdoning 78 foizi Telegram orqali amalga oshirilayotgan ekan,¹⁹ bu platforma

¹⁴Fayziyeva D.X. Raqamli muhitda jinoyatlarni tergov qilish. Huquq va jamiyat. 2023. B. 75.

¹⁵FATF. Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. Updated Guidance. Paris: FATF, 2021. P. 18.

¹⁷O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 'Raqamli O'zbekiston-2030' strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. Toshkent, 2020.

bilan samarali hamkorlik va profilaktika strategiyasini o'rnatmasdan turib narkotrafik jinoyatchiligini sezilarli kamaytirish imkonsiz. "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasi²⁰ yoshlar onlayn xavfsizligini alohida ustuvorlik sifatida belgilashi va uning amalga oshirilishini ta'minlovchi aniq mexanizmlar, byudjet va mas'ul organlarni ko'rsatishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Suxodolov A.P. Narkotrafik v tsifrovuyu epoxu. Moskva: Norma, 2020. 312 s.
2. Wall D.S. Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. Cambridge: Polity Press, 2007. 276 p.
3. Fayziyeva D.X. Raqamli muhitda jinoyatlarni tergov qilish. Huquq va jamiyat. 2023. B. 70-84.
4. Alimov A. Davlat organlari muvofiqlashtirishning samaradorligi. Davlat boshqaruvi. 2022. B. 40-52.
5. Raximova Sh. Yoshlarga mo'ljallangan raqamli profilaktika. Psixologiya va ijtimoiy ish. 2023. B. 55-62.
6. Toshkent shahar IBB Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish boshqarmasi. 2024-yilgi faoliyat hisoboti. Toshkent, 2024.
7. Revin V.P. Kiberprestupleniya: problemy klassifikatsii i rassledovaniya. Rossiyskoe pravo. 2021. S. 88-97.
8. Zemsova S.I. Dropy kak instrument narkotizirovannoy prestupnosti. Kriminalistika. 2022. S. 34-42.
9. Levin L.L. Kriptoalyuta i otmyvanie deneg. Moskva: Finansy i statistika, 2022. 188 s.
10. UNODC. Central Asia Programme: Annual Report 2023. Vienna: UNODC, 2023. 96 p.
11. FATF. Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. Updated Guidance. Paris: FATF, 2021. 104 p.
12. Measham F. Real-time Digital Data Collection in Drug Monitoring. International Journal of Drug Policy. 2022. Vol. 103. P. 110-118.
13. Carlsson U. Media and Information Literacy: Reinforcing Human Rights, Countering Radicalization and Extremism. Gothenburg: Nordicom, 2019. 148 p.
14. Farrington D.P. Key Results from the First Forty Years of the Cambridge Study in Delinquent Development. Criminology. 2003. Vol. 41. P. 133-182.
15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 'Raqamli O'zbekiston-2030' strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. Toshkent, 2020.
16. Bailenson J.N. Experience on Demand: What Virtual Reality Is, How It Works, and What It Can Do. New York: W.W. Norton, 2018. 272 p.
17. O'zbekiston Respublikasi 'Giyohvand moddalar, psixotrop moddalar va ularning prekursorlarini noqonuniy muomalada bo'lishiga qarshi kurash to'g'risida'gi Qonuni. 2002 yil 19 avgustdagi 395-II-son.